

Recension

Idrott och moral. Reflektioner över idrottens ideal

Mikael Lindfelt

Nya Doxa 1999. 298 s. ISBN 91-578-0329-3

Idrottsfilosofi är ett område i tillväxt. Det visar sig i den ökande ström av böcker och artiklar som publiceras på området, inte minst i vår del av världen. Ett bidrag till den är boken *Idrott och moral* författad av Åboteologen Mikael Lindfelt. Titeln utsäger väl vad författaren är intresserad av att diskutera: förhållandet mellan idrott och moral. Han begränsar sig till elitidrott då det "faller sig naturligt eftersom 'de moraliska knutarna' klarast kan sägas komma till uttryck i elitidrotten" (s. 185), och detta mycket på grund av "idrottskulturens utveckling mot en tydligare och mer medveten professionalisering" (s. 18). Lindfelt formulerar sitt syfte närmare som följer: "Jag har för avsikt att i denna begreppsliga undersökning artikulera de moraliska ideal som på olika sätt och på olika nivåer förekommer i den moderna (elit)idrottskulturen" (s. 18).

Undersökningen ska ge en ökad förståelse av idrottens praktik och tradition. Men den största behållningen av undersökningen är enligt Lindfelt dock inte detta, utan att en fördjupad förståelse av idrottens moral kan ge en fördjupad förståelse av moral överlag (s. 19). En central ambition hos Lindfelt är nämligen att utifrån sin etiska analys "problematisera en bestämd regel- och principorienterad moralförståelse" (s. 19) för att i stället utveckla ett "dygdetiskt perspektiv" (s. 21) på moral i allmänhet och idrottens moral i synnerhet. Jag kommer ställa mig skeptisk till huruvida Lindfelt lyckas i sin ambition.

BEGREPPSANALYS

Hur går då Lindfelt tillväga för att genomföra sin undersökning av idrottens moraliska ideal? Till att börja med vill han genomföra en begreppsanalys i Husserlsk anda – han vill få fram det han kallar *idrottens fenomenologiska struktur*. Det han vill få fram med en sådan analys är idrottens "egenart" (s. 185), "vad idrotten som fenomen egentligen innefattar [...] de fenomen som konstituerar idrott som idrott [...] [utan vilka] tanken

på idrott [försvinner] ur föreställningsvärlden” (s. 20). Lindfelt vill alltså ta ut vissa aspekter som väsentliga för att en viss verksamhet ska förstås just som idrottslig verksamhet.

Linfelt tar upp fyra sådana aspekter: idrottens autonomitanke, idrottens jämlikhets- eller rättviseideal, idrottens tävlings- eller konkurrensideal samt reglernas karaktär. Dessa aspekter utgör en struktur i det att de hänger samman på olika sätt och Lindfelt har en omfattande diskussion om dem och deras inbördes relationer. T.ex. spelreglernas karaktär som konstituerande för de enskilda idrottsliga verksamheterna hänger ihop med alla de övriga aspekterna. Den hänger ihop med idrottens autonomitanke, då spelreglerna avgränsar den idrottsliga verksamheten och bestämmer dess interna värden. Den hänger ihop med idrottens jämlikhetsideal, då detta ideal (åtminstone) kräver likhet inför reglerna. Den hänger också ihop med idrottens tävlingsideal, då detta ideal (åtminstone) säger att deltagarna ska rangordnas efter idrottslig prestation (och inget annat) och det är spelreglerna som avgör vad som ska räknas som idrottslig prestation.

Diskussionen om idrottens fenomenologiska struktur är i många stycken övertygande och initierad. Det gäller bl.a. kritiken av s.k. ”gameformalism”. Denna spelformalism säger ungefär att då reglerna konstituerar en viss idrott så är idrotten i fråga inget utöver sina regler, och att bryta mot dessa regler är därmed att upphöra att ”spela spelet”. Lindfelt argumenterar kraftfullt för att en förståelse av en viss idrott kräver något utöver förståelse av dess regler, och att idrottsliga regler inte är själv-tolkande utan tolkas mot bakgrund av en viss praxis och kultur (s. 50–54). Detta är väl i linje med Lindfelts projekt i stort, där en förståelse av idrottens traditioner är centralt. Även diskussionen i detta sammanhang om förhållandet mellan idrott och konst och om idrottens estetiska komponenter är upplysande.

Dock lider diskussionen av en del brister. En sak man kan undra över är i vilken utsträckning Lindfelt avser att göra en väsensdefinition av idrott. Hans tal om idrottens fenomenologiska struktur som en analys av idrottens egenart osv. verkar tyda på det, men mycket talar ändå mot en sådan tolkning. En sak som talar mot detta är att Lindfelts fyra aspekter ens tillsammans knappast utgör tillräckliga villkor för idrottslig verksamhet. Ett villkor han utelämnar är vad man skulle kunna kalla den institutionella aspekten – att en (elit)idrott måste ha ett institutionellt och organisatoriskt ramverk med fastställda regler som är spridda och allmänt erkända bland utövarna. Men då undrar man om hans karaktärisering av idrottens fenomenologiska struktur verkligen uttömmar vad som kan sägas om denna.

Det råder också oklarhet i hur de olika aspekterna närmare bestämt ska förstås och vad de innefattar. Ta t.ex. jämlikhetsidealet. Lindfelt formulerar detta ideal bl.a. som följer: "Den grundläggande målsättningen är att alla deltagande parter så långt det är möjligt skall garanteras jämbördiga och rättvisa möjligheter att konkurrera med sina idrottsliga prestationer" (s. 38). Hur starkt man ska tolka "jämbördiga och rättvisa möjligheter" är oklart. En mycket svag tolkning är helt enkelt likhet inför de regler som den ifrågavarande idrotten har, vilket inte utesluter att regelverket är t.ex. rasistiskt. Denna tolkning verkar dock vara för svag för Lindfelt – möjligheterna måste vara mer jämlika än så för att vara rättvisa. Det är därför vi har klassindelningar i vissa idrotter efter kön, vikt och ålder. T.ex. har vikt i boxning en "markant och systematisk inverkan" (s. 40) på möjligheten att prestera, varför vi har en klassindelning efter denna egenskap.

Men ska alla egenskaper som gör en markant och systematisk inverkan (hur nu det ska förstås) på ens förmåga att prestera leda till klassindelningar måste vi med största sannolikhet ha fler klasser i fler idrotter än idag (vissa genetiska, ekonomiska och sociala förutsättningar som idag inte utgör grund för klassindelningar inom idrott har säkert en markant och systematisk inverkan på idrottslig prestation). Enligt Lindfelt är det dock viktigt att undvika "att jämlikhetstänkandet drivs till absurditeter" (s. 193). Vad ska då vara jämlikt och varför? Här lämnas vi tyvärr i sticket. Det enda vi får veta är att vissa saker ska få vara olika och inte andra i någon slags "likvärdig olikhet" (s. 39). Frågan om vad som ska få avgöra en tävling avhandlas inte på något systematiskt sätt. Frågan om vi ska ha ett mer fragmenterat idrottslandskap med finare klassindelning diskuteras därför inte heller. Den mycket debatterade frågan om vi ska ha en könssegregerad idrott eller inte tas inte heller upp till behandling, då Lindfelt verkar se det som något självklart att idrotten ska vara könssegregerad (s. 39–40). Man undrar om och varför man inte kan använda jämlikhetsidealet för att dra andra värderande slutsatser.

Lindfelt anser nämligen att vi kan använda idrottens fenomenologiska struktur för att diskutera substantiella etiska frågor inom idrott. Han använder den framför allt för att diskutera dopingfrågan: "Min huvudsakliga poäng är att doping kan beskrivas som [...] en överbetoning av konkurrensidealet och ett avståndstagande från jämlikhetsidealet." (s. 49) Diskussionen av denna fråga är central, dels då det är en av de få brännande etiska frågor inom idrott som tas upp till debatt (vilket är en av bokens största brister) och dels då många av bokens viktigaste tankegångar och deras problem kommer till uttryck i denna diskussion.

Lindfelt verkar som synes ställa sig positiv till det dopingförbud som råder idag. Åtminstone står det klart att han ställer sig negativ till den argumentation för ett upphävande av detta förbud som framför allt Claudio Tamburrini har fört fram. Lindfelt har fler argument till varför doping är moraliskt tveksamt i idrottsliga sammanhang. Ett hänvisar direkt till jämlikhetsaspekten: "För det första handlar doping om att med kemiska medel skapa ett osynligt handikappsystem som står i strid med idrottens grundläggande princip om jämlikhet" (s. 193).

Detta argument är emellertid missriktat, då osynligheten och handikappsystemet är ett resultat av att doping är förbjudet – det är just det handikappsystem uppkommer. Vinnarna blir inte de som är bäst idrottare, utan de som är bäst på att dölja sin dopinganvändning. Det är denna ojämlikhet, och ingen annan, som de som kritiserat dopingförbudet riktat sig mot.

IDÉHISTORISK ANALYS

Det verkar dock inte som Lindfelt främst riktar sig mot ett dopingtillåtandes förmenta brist på jämlikhet. Det han i första hand verkar reagera på är den brist på förståelse av idrottskulturen och dess ideal han verkar anse att dopingivrare (läs: Tamburrini) har. För att förstå idrottens moraliska ideal räcker det nämligen inte med att undersöka idrottens fenomenologiska struktur. Vi måste också se på idrottens idéhistoria. Vi måste se efter vilka föreställningar idrottskulturen och det omgivande samhället har och har haft på vad som är en god idrottare och hur idrotten bör se ut. En sådan idéhistorisk analys genomförs också i boken, framför allt i kapitel 3.

Genom brist på insikt i idrottens tradition frånser dopingförespråkaren från "en föreställning om idrott som en hälsobefrämjande verksamhet och ett idrottsligt ideal om en sund själ i en sund kropp" (s. 101), som inte kan ses som "en valbar del i idrottslig verksamhet, kultur och tradition" (s. 102). Ett tillåtande av doping skulle då strida mot idrottens traditionellt hälsobefrämjande syfte.

Här aktualiseras en grundtanke i Lindfelts resonemang som inte är utan problem, nämligen att idrottens ideal (och värderingar) ska utvärderas utifrån sin egen tradition och inte utifrån "en bestämd etisk grundidé eller system" (s. 13). Detta är gott och väl om syftet är att uppnå en förklaring eller förståelse av vilka ideal idrotten förmedlar eller ger uttryck för. Men om syftet är att granska huruvida dessa ideal är rimliga riskerar man att hamna i den gamla är/bör-fällan. Varför ska vi acceptera idrottens ideal bara för att de är en del av dess tradition? Om vi ska det

måste man väl argumentera för att man bör hålla fast vid traditionen. Men någon sådan argumentation får vi inte.

Lindfelt är dock medveten om det problematiska i att bedöma idrottens ideal enbart utifrån dess egna traditioner. Idrottskulturen är en del av det övriga samhällets kultur och traditioner. Vi kan därför kritisera de värderingar idrotten förmedlar när de står i konflikt med samhällets värderingar (s. 14). På så sätt ska vi enligt Lindfelt få en nödvändig kritisk distans i den idrottsetiska debatten.

Det är dock tveksamt om detta lämnar tillräckligt med utrymme för en rättfärdigad kritik av idrottens ideal och värderingar, då detta förslag verkar ge upphov till samma problem på en mer generell nivå. Enligt detta förslag skulle nämligen idrottens ideal vara immuna mot kritik om de är i överensstämmelse med det övriga samhällets. På många håll i boken verkar det som Lindfelt utgår från en närmast metaetisk ståndpunkt som är populär bl.a. bland kommunitarister som Waltzer, som mycket grovt går ut på att ett samhälles normer inte kan ifrågasättas "utifrån", efter en universell måttstock. Detta är emellertid minst sagt kontroversiellt.

Liknande problem uppkommer när Lindfelt vill dra värderande slutsatser ur idrottens fenomenologiska struktur. Han vill utifrån autonomi-tanken kritisera uppfattningen att dopingförbudet är godtyckligt riktat mot elitidrott, då det förbjuder yrkesverksamma idrottare att ta de hälsorisker de själva vill för att förbättra sina prestationer. Lindfelt menar att vi inte utifrån en sådan allmän antipaternalistisk princip kan ifrågasätta dopingförbudet som godtyckligt, då idrott i och med sin autonomi styrs av just sådana godtyckliga konventioner (s. 99–102, 195). Detta verkar dock förutsätta det som skall bevisas; nämligen att idrotten i detta fall bör styras av sådana konventioner.

Dessutom riskerar Lindfelt att falla på eget grepp. Elitidrottens praxis (en central del av dess kultur) är inte så entydig som man ibland får intrycket av att Lindfelt vill framställa den som. Idrottens professionalisering gör att idrott mer och mer blir ett yrke bland andra och betraktas också som sådant av både utövare och publik. Om professionalismen blir en mer och mer integrerad del av idrottens tradition kan man väl använda denna också för att försvara att det som gäller för andra yrkesgrupper också bör gälla för elitidrottare. Om man vill kritisera detta för att det strider mot *en* del av traditionen får man försöka visa varför just denna del av traditionen bör bevaras. Detta låter sig knappast göras genom att åter hänvisa till en mångtydig tradition.

DYGDETISKT PERSPEKTIV

Vilka slutsatser bör vi då enligt Lindfelt själv dra om idrottens moral? Vi ska, som sagt, komma fram till en syn på idrottens etik som närmar sig ett dygdetiskt perspektiv. Vi bör inte efterfråga fler allmänna moralregler för idrott, utan i stället fråga oss hur den goda idrottaren bör vara och vilka ideal han bör ge uttryck för i sitt idrottande (se t.ex. s. 133–136). För det krävs att en yrkeskodex för elitidrottare utformas som artikulerar idrottskulturens ideal och värden (se framför allt s. 166–176). Den bör utformas ”diskursetiskt” i dialog med verksamma i idrottsrörelsen, men också med en intresserad allmänhet (om hur detta ska göras, s. 177–182).

Varför kommer Lindfelt fram till att betonandet av ett dygdetiskt perspektiv och därmed utvecklandet av en yrkeskodex för elitidrottare är den viktigaste uppgiften för idrottsetiken? Detta är ett resultat av de problem han ser med ”den moralförståelse som formuleras som ett sökande efter giltiga moralregler” (s. 115); problem som han menar framkommer i hans egen undersökning av idrottens moral. Man förstår att den ”moralförståelse” hans kritik gäller är ”de två huvudsakliga etiska teorier som vanligen nämns som konkurrerande, nämligen varianter av konsekvensetiska teorier och varianter av deontologiska teorier” (s. 119). Det är alltså inga blygsamma anspråk Lindfelt gör.

Det är också därför kritiken i stora delar missar målet. Den grundar sig på en alltför schematisk bild av det breda fält av etiska teorier som kan kallas konsekvensetiska eller deontologiska, och inte sällan på rena missförstånd. Ett sådant är att se dessa teorier som ett uttryck för en ”moralförståelse som formuleras som ett sökande efter giltiga moralregler”. Mig veterligt finns det ingen som förstår moralfilosofins uppgift på det sättet. Allra minst för konsekventialismen. T.ex. handlar inte principen att man ska handla så att det inte fanns något annat man kunde gjort som hade lett till mer välbefinnande eller mindre lidande om att tillämpa en regel. Det är ett förslag på vad som avgör en handling moraliska status: huruvida handlingen är riktig eller inte. Därför inträder ingen punkt när det krävs ”en *bedömning av* hur moralreglerna skall tillämpas” (s. 131). Det kan vara svårt att avgöra om en handling verkligen leder till detta, och principen kan ifrågasättas på många sätt, men det är inte frågan om en regel som ska tillämpas.

Ett annat missförstånd är att försvarare av olika former av konsekventialism eller deontologi skulle anse att ”[d]en moraliska inspirationen grundar sig [...] på medvetandet om att man har de rätta moralreglerna” (s. 128). Med ”inspiration” menar Lindfelt det man normalt i etiska diskussioner kallar motivation. En välvillig läsning kan se detta

som en allmän formulering av någon slags moralisk internalism. Men då är det helt enkelt falskt att det över huvud taget har något med huruvida man är för en ”princip- och regelorienterad etik” eller inte att göra. Överlag verkar Lindfelt blanda ihop olika frågor inom etiken, som t.ex. skillnaden mellan epistemiskt och normativt rättfärdigande (se t.ex. s. 120).

Eftersom kritiken målar etiska teorier av detta slag i så breda drag är det också svårt att sätta fingret på vad den närmare bestämt går ut på. Ett centralt problem för dessa teorier är dock enligt Lindfelt att de ”riskerar [...] att frånta människan hennes eget personliga moraliska ansvar” (s. 121). Varför skulle etiska teorier av det slag han vill kritisera riskera detta? Framför allt för att den inte tar moralen på tillräckligt allvar. På vilket sätt?

Som jag förstår det så menar Lindfelt att utformandet av konsistenta etiska teorier av detta slag inte tagit tillvara på det primära i etisk reflektion, nämligen ”det personligt-subjektiva draget” (s. 197). När man reflekterar etiskt bör man inte fråga sig hur man ska tillämpa en viss etisk teori eller vilken moralregel som är riktig. I stället bör man fråga sig vilken slags ”människa man är och vill vara” (s. 133, 197). Detta är mer ansvarsfullt och tar moralen på större allvar än att utgå från en ”etisk helhetsteori” som syftar till att ”deducera det moraliskt korrekta beteendet i en bestämd situation” (s. 118).

Detta grundar sig närmast på en nidsbild av etiska teorier som utilitarismen. Det är fullständigt främmande för moderna försvarare av sådana teorier att hävda att det skulle vara ansvarsfullt att försöka fatta sina beslut genom att ”deducera” fram en regel eller en partikulär föreskrift från en generell princip. I själva verket handlar mycket nutida utilitaristisk diskussion om varför det är ansvarsfullt att *inte* göra det. Dessutom ställer jag mig skeptisk till om de frågor Lindfelt tycker man ska sätta i centrum i etisk reflektion – vem man själv vill vara och vilka konsekvenser man själv kan leva med – alltid är så lämpliga. Vem man vill vara bör väl vara öppet för moralisk kritik. En viktig del av att ta moral på allvar är väl att inse att den angår alla, och att också andra ska kunna leva med konsekvenserna av det man gjort.

Det finns dock fler sätt på vilka Lindfelt verkar mena att de etiska teorier han är kritisk till inte tar moral på allvar. Vi kan förhålla oss funktionalistiskt eller amoraliskt till regler: vi kan följa dem, inte för att vi känner oss moraliskt förpliktigade att följa dem, utan t.ex. för att undvika repressalier (s. 110–113). Detsamma måste väl dock gälla dygder. Man kan väl visa prov på generositet inte för att det är moraliskt beundransvärt, utan för att man vill bli beundrad eller är rädd för ogillande. Inget

moralfilosofiskt perspektiv i världen, varken dygdetiskt eller annat, kan tvinga någon att ta moraliska problem på allvar.

Lindfelts missnöje verkar dock gälla konsistenta etiska teorier överlag. Ett skäl är att de inte verkar erkänna förekomsten av genuina moraliska dilemman: "Hela tanken på att skapa en etisk helhetsteori sätter tyngdpunkten på att eliminera logiska inkonsekvenser och motsägelser och därigenom skapa en formell teori – som om detta skulle vara kärnfrågan i ett moraliskt dilemma" (s. 120). Här uppkommer åter nidsbilderna av den etiska teoretikern som en kylig kalkylator alltid tillämpades en viss teori. Detta visar åter att Lindfelt missförstått vad etiska teorier handlar om. Frågan om det finns genuina moraliska dilemman är kontroversiell. Om moraliska dilemman förstås som situationer där olika skäl talar för olika alternativ, så är teorier inte mer än sammanhängande överväganden som föreslår varför vi bör låta vissa skäl väga tyngre än andra. Detta kan inte ge "kvasi-geometrisk nödvändighet eller visshet" (s. 120) eller undandra oss från ansvar eller göra moraliskt svåra situationer mindre svåra.

Ett annat skäl för Lindfelts skepsis gentemot etiska teorier är att de enligt honom sätter den moraliska perceptionen i andra hand. "Moralisk perception innefattar [...] att uppfatta moraliskt relevanta drag i en viss situation" (s. 132). Enligt Lindfelt föregår den moraliska perceptionen och "situationsförståelsen" etiska principer. Detta förefaller i mina ögon vara något teoretiskt naivt. Vår etiska situationsförståelse, vad vi betraktar som etiskt relevant, är givetvis teoriberoende som all annan observation och perception. Att ägna sig åt etisk teori är mycket att medvetandegöra dessa teoretiska förutsättningar för att kunna ifrågasätta dem. Vi måste göra oss av med föreställningen att vår moraliska perception är mer rättvisande än någon teori, då den är ett resultat av artikulerade och oartikulerade moraliska bakgrundsföreställningar (också av en mer generell eller "teoretisk" art). I modern etisk debatt tror många på ett koherentistiskt epistemiskt rättfärdigande av vår moral, där perception påverkar teori och teori påverkar perception. Att Lindfelt misslyckas med att se den grundläggande skillnaden mellan sådana teorier och andra av en mer fundamentalistisk art (se framför allt s. 252, not 27) gör honom oförmögen att göra mycket modern etisk teori rättvisa.

Lindfelt är ute på djupt vatten när han har generella anspråk på att ifrågasätta en så stor räckvidd av etiska teorier. Enligt hans egen uppfattning är dock denna del bokens viktigaste bidrag. Mina anmärkningar har väl gjort det klart att jag inte delar denna uppfattning. Den stora behållningen av *Idrott och moral* är enligt mitt tycke att den förmedlar insikten att

man måste förstå idrottens tradition och kultur för att kunna komma med träffande kritik av de ideal och värderingar idrotten vill förmedla och förmedlar. Lindfelts omfattande beläsenhet i allt från idrottens historia och sociologi till idrottsfilosofi gör honom väl skaffad för att ge en sådan förståelse. Tyvärr verkar den inte satt honom i stånd att formulera kritiken.

Jag vill inte ge intryck av att bokens eventuella brister på något sätt skulle överskugga dess uppenbara förtjänster. Bristerna är öppningar för diskussioner om idrott och moral. Det är också en av de stora förtjänsterna med boken. Eftersom den greppar om så mycket kan den inte lyckas med allt. Men det gör också *Idrott och moral* till en utmärkt introduktion för den som är intresserad av både idrotts- och moralfilosofi. Den visar också att idrottsfilosofi inte bara är ett område i tillväxt, utan på frammarsch.

NIKLAS JUTH